

Szpitalna Polityka Antybiotykowa (SPA) i diagnostyka mikrobiologiczna zakażeń jako kluczowe elementy zapobiegania lekooporności

Waleria Hryniewicz

Zakład Epidemiologii i Mikrobiologii Klinicznej
Narodowy Instytut Leków

Definicja

- Zespół spójnych działań, które promują stosowanie antybiotyków w taki sposób, który zapewnia trwały dostęp do skutecznej terapii wszystkim, którzy jej potrzebują

»

ESGAP (ESCMID)

Cele

- Najważniejszym celem SPA jest
- Optymalizacja klinicznego wyniku leczenia, przy jednoczesnej minimalizacji niekorzystnych konsekwencji stosowania antybiotyków takich jak:
- Toksyczność (działania niepożądane)
- Selekcja patogennych szczepów (np. *Clostridioides difficile*)
- Powstawanie opornych szczepów

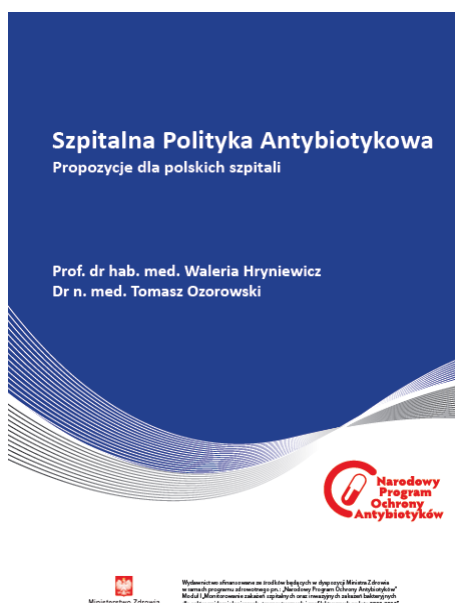
Narodowy Program Ochrony
Antybiotyków

3

Szpitalna polityka antybiotykowa - cele

- ➔ **Zmniejszenie śmiertelności**
- ➔ **Skrócenie czasu hospitalizacji**
- ➔ **Zmniejszenie ryzyka powikłań**
- ➔ **Ograniczenie problemu lekooporności**
- ➔ **Kontrola kosztów**
- ➔ **Bezpieczeństwo lekarza i szpitala ,
zmniejszenie ryzyka błędu**

System szpitalnej polityki antybiotykowej

5

Dlaczego antybiotyki wymagają
specjalnego traktowania ?

Czym więcej stosujemy tym szybciej narasta
oporność a skuteczność spada

The more you use it
The sooner you loose it

Elementy SPA

1. Zespół ds. antybiotykoterapii
2. Rekomendacje : zgodne z EBM, wynegocjowane z personelem lekarskim
3. Szpitalna lista antybiotyków: wskazania do stosowania poszczególnych leków, dawkowanie
4. Edukacja
5. Prospektywne monitorowanie i informacja zwrotna
6. System konsultacji i wczesnej identyfikacji niepowodzeń
7. Administracyjna kontrola: restrykcja zlecania, antybiotyki zastrzeżone

Narodowy Program Ochrony Antybiotyków

Krok I: powołanie zespołu ds.
antybiotykoterapii

Zespół ds. antybiotykoterapii

☉ Członkowie

- Kierownik Apteki
- Mikrobiolog
- Lekarze:
  - Przewodniczący zespołu ds. kontroli zakażeń szpitalnych
  - Przedstawiciele oddziałów strategicznych dla antybiotykoterapii (OIT, chirurgia)

*Im mniejszy zespół tym lepiej organizacyjnie -
alternatywnie lekarz tącznikowy z oddziału*

Zespół ds. antybiotykoterapii

- Wsparcie dyrekcji szpitala
  - Zarządzenie o zadaniach i kompetencjach zespołu
  - Finansowanie zespołu

Zadania zespołu ds. antybiotykoterapii

1. Opracowanie i aktualizacja propozycji rekomendacji diagnostyki i terapii zakażeń w szpitalu
2. Opracowanie i aktualizacja szpitalnej listy antybiotyków oraz wskazań do ich stosowania
3. Opracowanie i aktualizacja zasad antybiotykowej profilaktyki okołoperacyjnej
4. Opiniowanie wniosków o wprowadzenie nowych antybiotyków do receptariusza szpitalnego
5. Konsultacje pacjentów w zakresie diagnostyki i terapii zakażeń, w tym organizacja konsyliów
6. Organizacja i prowadzenie szkoleń dla personelu w zakresie racjonalnego stosowania antybiotyków
7. Monitorowanie stosowania antybiotyków w szpitalu
8. Analiza zgodności zlecenia antybiotyków ze szpitalnymi rekomendacjami
9. Monitorowanie trendów lekooporności drobnoustrojów
10. Opracowywania wniosków i zaleceń z monitorowania stosowania antybiotyków
11. Identyfikacja sytuacji nieracjonalnego i błędnego stosowania antybiotyków
12. Analiza właściwego wykorzystania diagnostyki mikrobiologicznej
13. Monitorowanie efektów ubocznych antybiotykoterapii, w tym zakażeń *Clostridium difficile*

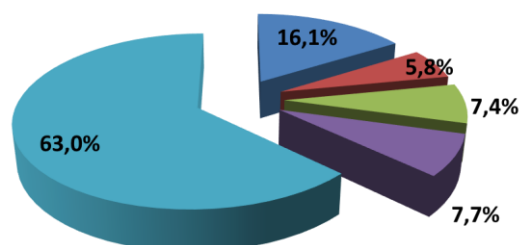
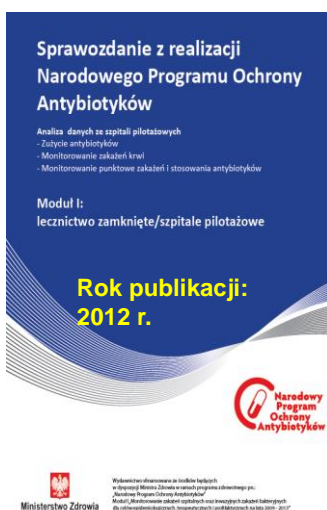
Narodowy Program Ochrony Antybiotyków

Krok II. Rozpoznanie sytuacji szpitala

- W zakresie zużycia antybiotyków
- W zakresie lekooporności

Narodowy Program Ochrony Antybiotyków

**Grupa chorych, dla których adresowany jest program kontroli
zakażeń szpitalnych i polityki antybiotykowej
31 szpitali, 9288 pacjentów**

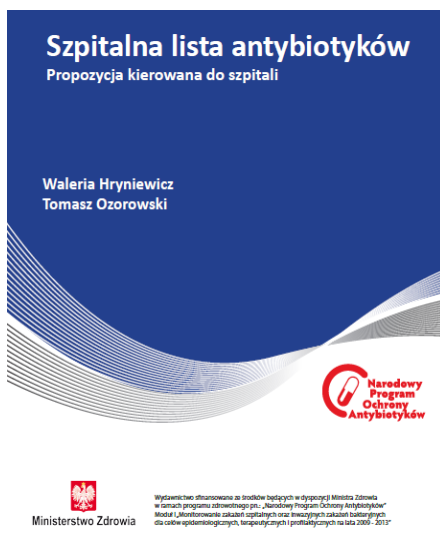
- Zakażenia pozaszpitalne
- Zakażenia szpitalne
- Antybiotyk jako profilaktyka okołoperacyjna
- Antybiotyk podawany z innych przyczyn
- Pozostali pacjenci

13

Krok III. Kluczowe dokumenty

- Szpitalna lista antybiotyków
  - Weryfikacja listy obecnej w szpitalu
  - Wskazania do stosowania poszczególnych antybiotyków
- Propozycje rekomendacji diagnostyki i terapii zakażeń
  - Wybór kluczowych zakażeń leczonych w szpitalu

Szpitalna lista antybiotyków

Wskazania do stosowania poszczególnych antybiotyków

Warszawa dn 20.03.2019

Komunikat do fachowych pracowników ochrony zdrowia

Fluorochinolony i chinolony stosowane ogólnoustrojowo i w postaci wziewnej: ryzyko wystąpienia zaburzających sprawność, długotrwałych i potencjalnie nieodwracalnych działań niepożądanych oraz ograniczenia w stosowaniu.

Szanowni Państwo,

Podmioty odpowiedzialne dla produktów leczniczych zawierających antybiotyki z grupy fluorochinolonów lub chinolonów, w porozumieniu z Europejską Agencją Leków (EMA) i Urzędem Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych, niniejszym informują o następujących kwestiach:

Streszczenie

- Po zastosowaniu antybiotyków chinolonowych i fluorochinolonowych zgłaszano występowanie zaburzających sprawność, długotrwałych i potencjalnie nieodwracalnych działań niepożądanych dotyczących głównie układu mięśniowo-szkieletowego i nerwowego.
- W konsekwencji przeanalizowano korzyści i ryzyko stosowania wszystkich antybiotyków chinolonowych i fluorochinolonowych oraz ich wskazanie w krajach Unii Europejskiej.
- Produkty lecznicze zawierające cynoksacynę, flumechinę, kwas nalidyskowy i kwas pipemidowy zostaną usunięte z rynku.
- **Nie należy** przepisywać produktów leczniczych zawierających fluorochinolony lub chinolony:
  - w celu leczenia niezbyt ciężkich lub samoograniczających się zakażeń (takich jak zapalenie gardła, zapalenie migdałków i ostre zapalenie oskrzeli);
  - w celu zapobiegania biegunce podróży lub nawracającym zakażeniom odcinnych dróg moczowych;
  - w leczeniu zakażeń niebakteryjnych, np. niebakteryjnego (przewlekłego) zapalenia gruczołu krokowego;
  - w leczeniu łagodnych do umiarkowanych zakażeń (w tym niepowikłanego zapalenia pęcherza, ostrego zaostrzenie przewlekłego zapalenia oskrzeli i przewlekłej obturacyjnej choroby płuc (POCHP), ostrego bakteryjnego zapalenia błony śluzowej nosa i zatok oraz ostrego zapalenia ucha środkowego), chyba że inne antybiotyki, które są powszechnie zalecane w przypadku tych zakażeń, są uważane za nieodpowiednie;
  - pacjentom, u których wcześniej występowały ciężkie działania niepożądane związane ze zastosowaniem antybiotyku chinolonowego lub fluorochinolonowego.
- Należy zachować **szczególną ostrożność** przy przepisywaniu tych leków osobom w podeszłym wieku, pacjentom z zaburzeniami czynności nerek, pacjentom po przeszczepieniu narządów oraz leczonych jednocześnie kortykosteroidami, ponieważ związane ze stosowaniem fluorochinolonu ryzyko zapalenia ścięgna i zerwania ścięgna

- **Uwzględniając specyfikę leczonych w szpitalu pacjentów należy uwzględnić następujące:**
    - Fluorchinolony nie powinny być stosowane w przypadku zaostrzenia POCHP, zapalenia zatok, niepowikłanym zapaleniu pęcherza moczowego
    - Należy zachować ostrożność w wyborze fluorochinolonów i szukać terapii alternatywnej u osób w podeszłym wieku, z zaburzeniami czynności nerek, po przeszczepieniu narządów oraz otrzymując kortykosteroidy
  - **W związku z komunikatem UURLP prosimy o uwzględnienie następującej sugestii:**
    - W ostrym odmiedniczkowym zapaleniu nerek: stosowanie przede wszystkim ceftriaksonu, zarezerwowanie ciprofloksacyny jedynie do terapii celowanej gdy brak innych bezpieczniejszych opcji terapeutycznych
    - Nie podawania fluorochinolonów w pozaszpitalnych zapaleniach płuc z wyjątkiem pacjentów uczulonych na antybiotyki beta-laktamowe (lewofloksacyna)
    - Nie stosowanie fluorochinolonów w zaostrzeniu POCHP i stosowanie antybiotyków beta-laktamowych wymienionych w „Zaleceniach terapii empirycznej zakażeń bakteryjnych u osób dorosłych” (Procedura Jakości z dnia 30.10.2018)
    - Nie stosowanie ciprofloksacyny w ostrym zapaleniu trzustki oraz zapaleniu otrzewnej, stopie cukrzycowej
- Stosowanie fluorochinolonów może być utrzymane w następujących sytuacjach:**
- powikłanych zakażeń układu moczowego, w szczególności gdy wskazana jest kontynuacja leczenia doustnego po wypisaniu pacjenta ze szpitala
  - u pacjentów uczulonych na antybiotyki beta-laktamowe
  - po wyniku badania mikrobiologicznego gdy brak jest bezpieczniejszych lub skuteczniejszych antybiotyków

Wybrane antybiotyki i chemioterapeutyki

Furazydyna (furagin)

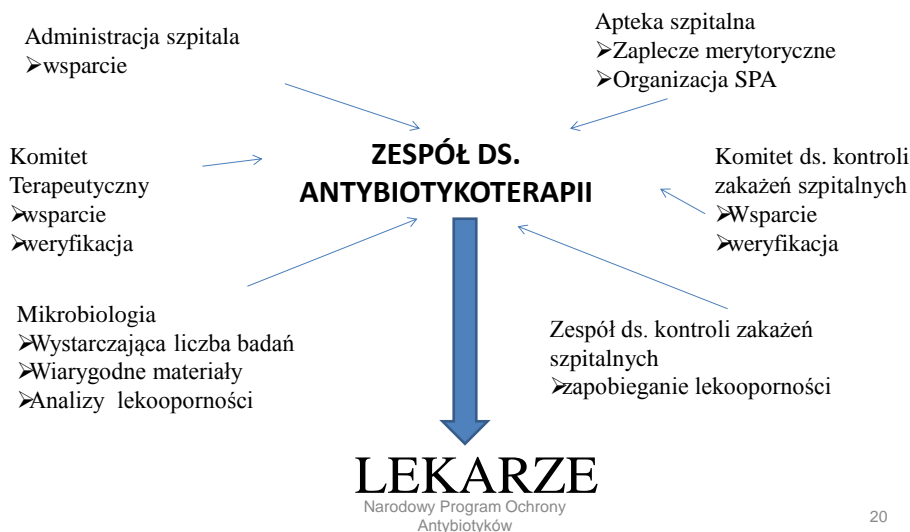
- Brak wystarczających danych aby określić skuteczność bezpieczeństwo
- Lek stosowany w niewielu krajach Europy Wschodniej
- Stosowanie bez recepty – spodziewany lawinowy wzrost oporności
- Dane dotyczące wrażliwości ekstrapolowane z nitrofurantoiny
- Zdecydowanie mniejsze wydalanie w drogach moczowych niż nitrofurantoiny (8-13% vs.36%)

Männistö i wsp. *Int J Clin Pharmacol Biopharm* 1979;17: 264.
Kucers: *The use of antibiotics* , CRC PRESS,2017

NPOA – Rekomendacje diagnostyczne, terapeutyczne, dotyczące kontroli zakażeń (EBM)

Kluczowe struktury dla szpitalnej polityki antybiotykowej

Administracyjna kontrola stosowania antybiotyków

- Szpitalna lista antybiotyków
- Antybiotyki zastrzeżone
- Wydawanie antybiotyków z apteki na pacjenta
- Autoryzacja zlecenia antybiotyku

Krok IV. Edukacja

- Szkolenia personelu lekarskiego
  - W trakcie wdrażania rekomendacji
  - Jako wnioski z analizy wyników monitorowania
  - W trakcie konsultacji pacjenta

Bieżący audit nad stosowaniem antybiotyków

- Cel:
  - Identyfikacja sytuacji gdzie dochodzi do nadużywania antybiotyków
  - Ocena przestrzegania rekomendacji
  - Identyfikacja sytuacji problematycznych, dotyczących diagnostyki i terapii zakażeń

Szpitalna polityka antybiotykowa

1. Komitet Terapeutyczny
2. Zespół ds. antybiotykoterapii
3. Rekomendacje
4. Receptariusz antybiotykowy
5. Szkolenia
6. Monitorowanie/audit antybiotykowy
7. Administracyjna kontrola stosowania antybiotyków
8. Zapobieganie oporności

Trzy klucze do sukcesu SPA

1. **Merytorycznie przygotowany program**
2. **Zrozumienie idei programu przez środowisko lekarskie**
3. **Akceptacja i wsparcie dyrekcji szpitala**

Narodowy Program Ochrony Antybiotyków

Alexander Fleming, 1945

- „Penicillin should only be used if there is a properly diagnosed reason and, if it needs to be used, use the highest possible dose for the shortest time necessary. Otherwise antibiotic resistance will develop”

Narodowy Program Ochrony
Antybiotyków

26

Sukces gdy spełnione (6xD):

- Właściwy antybiotyk (drug)
  - Właściwa dawka (dose)
  - Drenaż (debridement)
  - Deeskalacja (de-escalation)
  - Właściwy czas terapii (duration)
  - Właściwa diagnostyka (diagnostics)
- CMR, 2017

Narodowy Program Ochrony
Antybiotyków

27

Diagnostyka mikrobiologiczna

- Jakość próbek
  - preferuj tkanki i płyny w odpowiedniej objętości zamiast wymazów
  - odrzuć nieodpowiednie próbki np. mocz w nieszczelnym pojemniku
- Dostępność szybkich testów (RDT)
  - na obecność patogenów trudnych do zidentyfikowania w standardowej mikrobiologii (np. antygen Legionella)
  - testy identyfikacyjne krytycznych próbek (np. szybkie testy molekularne dodatnich posiewów krwi)
- Współpraca z laboratoriami referencyjnymi
- Dostęp do zaawansowanej diagnostyki molekularnej (np. 16S rRNA) w przypadku próbek krytycznych (np. próbek pobranych z biopsji mózgu lub kości, zastawek serca)
- Ocena biomarkerów (np. PCT) zgodnie z zaleceniami

Morency-Potvin P, Schwartz DN, Weinstein RA. CMR 2017.

Diagnostyka

Nieoptymalne stosowanie środków przeciwdrobnoustrojowych często wynika z nieodpowiedniej interpretacji lub zastosowania wyników badań mikrobiologicznych:

- brak potwierdzonej mikrobiologicznie diagnozy,
- błędy w testach laboratoryjnych,
- niedostarczenie odpowiednich próbek do posiewu,
- niewłaściwe wykorzystanie zasobów mikrobiologicznych
- ogólna nadmierna zależność od empirycznej terapii przeciwdrobnoustrojowej z towarzyszącym lekceważeniem wyników mikrobiologicznych.

Morency-Potvin P, Schwartz DN, Weinstein RA. CMR 2017.

Diagnostyka

- uczestniczenie w tworzeniu lokalnych wytycznych dotyczących terapii najczęstszych zakażeń
  - zbiorcze raporty lekowrażliwości
  - dodatkowe testy pod kątem wrażliwości na nowe leki
- raportowanie kaskadowe wyników lekowrażliwości
- prowadzenie nadzoru nad nowymi patogenami i wzorami oporności - raportowanie
- weryfikacja w laboratorium referencyjnym nietypowych fenotypów oporności (np. *S. aureus* oporny na wankomycynę) i kontakt z lekarzami w celu dostarczenia wskazówek dotyczących badań i terapii (np. gdy podejrzewa się oporność na karbapenemy w próbkach krytycznych i oczekuje się na potwierdzenie)

CMR. 2017

Skumulowane antybiogramy

Łączenie danych na poziomie (≥ 30):

- rodzaju
- dłuższego okresu
- wielu instytucji o wspólnych cechach populacji

Jeśli liczba izolatów jest wystarczająca, a wyniki sugerują znaczące różnice, dane mogą być raportowane według:

- miejsca nabycia zakażenia
- usługi/zabiegu
- jednostki
- mechanizmów oporności
- miejsca pobrania
- rodzaju próbek

Morency-Potvin P, Schwartz DN, Weinstein RA.
CMR 2017.

Skumulowane antybiogramy

- lekowrażliwość w leczeniu skojarzonym - pomoc w doborze drugiego antybiotyku np. w Gram-ujemnej sepsie
- niektóre kombinacje patogenów i antybiotyków, które zazwyczaj nie są zalecane do oznaczania – cel edukacyjny, naturalna oporność

Morency-Potvin P, Schwartz DN, Weinstein RA. C

Selektywne raportowanie

- MSSA – laboratorium podaje szczep wrażliwy na metycylinę
- co oznacza wrażliwość na kloksacylinę i cefalosporyny I generacji
- W razie uzasadnienia podania innego antybiotyku proszę skontaktować się z laboratorium

Selektywne raportowanie

- Pałeczki jelitowe, które są wrażliwe na karbapenemy
- Nie raportować karbapenemów, tygocykliny i kolistyny
- W razie uzasadnienia podania innego antybiotyku proszę skontaktować się z laboratorium

IDSA 2016 - six “to-do” recommendations

Sześć zaleceń dotyczących współpracy laboratoriów mikrobiologicznych z zespołami ds. antybiotykoterapii:

1. skumulowane raporty na temat wrażliwości na leki przeciwdrobnoustrojowe;
2. stosowanie raportowania selektywnego lub kaskadowego wyników lekowrażliwości
3. stosowanie szybkich testów wirusologicznych w kierunku patogenów układu oddechowego; stosowanie szybkich testów diagnostycznych do hodowli krwi;
4. wykorzystanie oznaczeń prokalcytoniny (PCT) i algorytmów dla pacjentów na oddziale intensywnej terapii;
5. stosowanie markerów serologicznych grzybic inwazyjnych u pacjentów z nowotworami krwi i z ujemnymi posiewami krwi

Clin Infect Dis 2016; 62; 1197–1202.

Edukacja i współpraca

- Istnieje ogólnoswiatowy trend w centralizacji laboratoriów, którego celem jest większa standaryzacja w zakresie jakości i uzyskanie oszczędności.
- Może się wydawać logiczne, choć niefortunne, że mikrobiolodzy koncentrują się raczej na menedżerskich działaniach niż edukacyjnych.
- Laboratorium aktywnie zaangażowane w politykę antybiotykową, może uzupełniać brakujące ogniwo eksperckie w ordynacji antybiotyków i pełnić rolę edukacyjną, szczególnie poprzez płynną komunikację między klinicystami a laboratorium.
- Uczestnictwo mikrobiologów w zespołach ds. antybiotykoterapii jest pierwszym i prawdopodobnie najważniejszym krokiem w racjonalizacji antybiotykoterapii.